

FORSKNING I PÆDAGOGERS
PROFESSION OG UDDANNELSE

Uengageret og ligeglad?

– rum og navigationer på socialpædagogiske bosteder for unge

Anne Mia Steno

ph.d., lektor på Københavns Professionshøjskole, amst@kp.dk

<https://tidsskrift.dk/FPPU>

Resumé

Artiklen bygger på empiri fra et antropologisk feltarbejde blandt unge voksne med psykiske diagnoser, der bor på §107 socialpædagogiske botilbud. Med udgangspunkt i tre feltnoteuddrag der udspiller sig omkring beboermøder og fælles madlavningssituationer, diskuterer artiklen, hvordan det, der umiddelbart kan genkendes som ”uengagerede og lige glade unge”, også kan forstås som unge, der på forskellige måder forsøger at skabe ståsteder i et rum, hvor de på den ene side er inviteret til demokratisk deltagelse, men på den anden side positioneres i et pædagogisk opdragende rum. I den forbindelse laver artiklen analytiske nedslag i forhold til, hvordan rum for deltagelse, på trods af gode pædagogiske intentioner, kan opleves irrelevante og udenfor rækkevidde, samt hvordan beboerne protesterer imod de pædagogiske krav om udvikling og deltagelse med undvigelser og tavshed.

Abstract

Uninvolved and indifferent?

– navigations in social pedagogical housing for young people

The article is based on empirical data from anthropological fieldwork among young adults, who live in housing facilities for people with severe mental disorders. Drawing on three field note excerpts that take place around residents’ meetings and common cooking situations, the article discusses, how actions that may easily be written off as belonging to ”uncommitted and indifferent young people”, can also be understood as agency belonging to young people who in various ways try to create positions in a space where they, on the one hand, are invited to democratic participation, but on the other hand, are positioned in a pedagogically educational space. The article is centered around two themes; respectively how space for participation, despite good pedagogical intentions, may be perceived as irrelevant and out of reach – and how the young residents may respond to the pedagogical requirements for development and participation with evasions and avoidance mechanisms.

Nøgleord

Socialpsykiatri, ungdom, navigationer, rum, agens, fænomenologi

Keywords

Social psychiatry, youth, space, social navigations, agency, phenomenology

Indledning

Fællesrummet er helt øde. Med undtagelse af en praktikant der langsomt traver frem og tilbage mellem vinduet og bordet i små cirkler. Sofahyggekrogen i den ene ende er fyldt med pyntepuder, blomsteropsatser og spil i store bunker. Det aflange spisebord er dækket op med kaffekopper og der er et stort udvalg af aviser og forslag til aktiviteter. Køleskabet brummer højt. Radioen spiller. Praktikanten tager en kop kaffe og sætter sig ned. Bladrer i en avis. Rejser sig igen. Vi hører nøgler rasle ude på gangen. En af beboerne, Martin, stikker hovedet ind i fællesrummet.

Praktikanten: "Heyyy hvordan går det med dig?"

Martin: "Ok"

Praktikanten: "Skal vi gå en tur?"

Martin: "Næh"

Praktikanten: "Det er godt nok dejligt vejr i dag, hva...?"

Martin kigger ned, finder sin telefon frem og går ind på sit værelse. Tavshed. Igen.

Ovenstående billede er fra et socialpædagogisk bosted for unge voksne med psykiske diagnoser såsom paranoid skizofreni og angst. Bostedet hører under paragraf 107 og tilbyder dermed midlertidigt ophold i boformer til personer, som på grund af betydelig nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller særlige sociale problemer har behov for det¹. Beboerne er mellem 18-25 år og bor i gennemsnit 3-5 år på bostedet, hvor personalet primært består af pædagogisk personale, men også tæller enkelte ergoterapeuter og socialrådgivere. Bostedet bestræber sig på at tilbyde "hjemlige rammer" og som det indledende feltnoteuddrag illustrerer, er der sofakroge i fællesrummene, ligesom indretningen bærer præg af mange planter, billeder på væggene og små hjørner med spil og sækkestole. Alle beboerne har deres egne værelser og toiletter, men de deler køkken og fælles opholdsrum med de andre beboere. Bostedet arbejder med egne ord "recovery-orienteret" og "med særligt fokus på at støtte de unges evne til selvstændighed og mestring i eget liv". Det betyder blandt andet, at pædagogerne arbejder med ADL træning, dvs. træning i "almindelig daglig levevis" som eksempelvis kan være at købe ind og vaske tøj. Derudover tilbyder de rammer for fællesskaber og demokratisk medbestemmelse i eksempelvis beboermøder, fællesspisning og madlavning.

Der er flere ting på spil i det indledende feltnoteuddrag: Det institutionelle rum der er indrettet med hjemlige ambitioner, men runger af at være ubrugt. Praktikanten der har set frem til at arbejde med beboerne, længes efter kontakt og derfor kommer til næsten at overfalde dem, der kommer ind på fællesarealerne, med spørgsmål og tilbud om fælles aktiviteter. Den unge beboer fremstår ligeglad og er på vej væk. Det jeg vil tage fat på i denne artikel, er de måder rummet og den pædagogiske indsats, på trods af gode intentioner, kan komme til at producere utilgængelighed og ligegyldighed blandt beboerne. Inden jeg dykker dybere ned i de empiriske analyser, følger her først et kort rammesættende afsnit om social-

1 <https://danskelove.dk/serviceloven/107>

pædagogiske bosteders relation til socialpsykiatrien samt en kort introduktion til artiklens metode- og empirigrundlag.

Socialpædagogiske bosteder og psykiatriske diagnoser – det sociale betydning for at få det bedre

I et historisk lys er det relativt nyt, at mennesker med psykiske lidelser er blevet et socialpædagogisk anliggende. Som Benny Lihme blandt andre har pointeret, er der sket en generel udvikling fra primært at fokusere på neurobiologiske forståelser af psykisk sygdom, der behandles medicinsk, til i højere og højere grad også at fokusere på forskellige sociale forholds betydning for at få det bedre. Den udvikling betyder, at socialpsykiatrien i højere grad er blevet et arbejdsområde for pædagoger (2008). En central del af den udvikling er anerkendelsen af muligheden for recovery, det vil sige at man kan komme sig fra psykiske sygdomme, som tidligere blev opfattet som kroniske (Topor 2002). I recovery tankegangen er den enkeltes egen medbestemmelse og autonomi i forhold til bedring i centrum og det indebærer et opgør med behandleren som autoritet. Som Sine Kierkegaard har påpeget, er det sociale møde og relationen mellem professionel og borger som følge heraf under forandring, fordi der er sket en demokratisering af ekspertise, hvor borgernes behov, meninger og viden inkluderes i tilrettelæggelsen af deres sociale indsats (Kierkegaard 2019:8). Psykiatriens del i en historie med et autoritativt psykiatrisk regime, hvor patienter skal tage deres medicin og gøre hvad der bliver sagt, sætter dog fortsat spor: Selvom bosteder i dag arbejder meget anderledes anerkendende og recovery-orienteret, bliver beboerne stadig mødt med forventninger om at skulle *ville* få det bedre selv, at opføre sig på særlige måder og de bliver belønnet for bestemte opførsler (Kierkegaard, 2019; Ringer & Holen 2016). Det er den diskussion, jeg gerne vil bidrage til med denne artikel.

Alle socialpsykiatriske bosteder i Danmark skal arbejde recovery orienteret, men det kan være svært at afkode, hvad det egentlig betyder i praksis (Neidel 2011). Sine Kierkegaard har i sin ph.d.-afhandling diskuteret, hvordan recovery og samskabelse i psykiatrien demokratiserer deltagelsesformer, hvilket kalder på nye roller for personalet, men samtidig risikerer at skabe slørede positioneringer og uklare roller i medarbejdergruppen, som det kan være svært for borgerne at afkode (2019). Recovery tankens centrale værdier om demokrati og deltagelse berører en af de grundlæggende tematikker i pædagogisk arbejde; nemlig forholdet mellem på den ene side at "ville noget med nogen", det vil sige at have en rettethed, en udvikling og ide om, hvad det gode liv er – og på den anden side at arbejde med demokrati og deltagelse med udgangspunkt i borgerens egne ønsker og forestillinger. Agnete Neidel har sat fokus på bosteders nye rolle som platforme for "medborgergørelser" og hvordan personalet fortæller om at gå fra permanens til midlertidighed og identificerer bosteder som udviklingssteder (2011). Pædagogers handlemuligheder og forandrede roller er således adresseret på forskellige måder i forhold til at diskutere, hvad man kan stille op med, at den pædagogiske

rolle er blevet anderledes vejledende. Perspektivet i denne artikel er imidlertid et andet, nemlig på beboerne. På de bosteder jeg har lavet feltarbejde, er recovery-orienteringen blevet fremhævet som medbestemmelse og demokratisk deltagelse og de værdier er søgt integreret igennem inddragelse af beboerne i madlavning og beboermøder. Men mange af beboerne melder sig ud, svarer ikke, undviger. Hvorfor? Det er det denne artikel handler om.

Empirisk grundlag, metode og etik

Det empiriske grundlag for denne artikel stammer fra antropologisk feltarbejde på 4 socialpædagogiske bosteder (paragraf 107) over en periode på 3 år og består primært af deltagende observation og semistrukturerede interviews. Jeg har i en periode på 3 måneder hver dag været på et af bostederne og fulgt de unges hverdag både på bostedet, til fællesaktiviteter, spisning, beboermøder og ud af huset til fritidsaktiviteter, hjemmebesøg og eksterne tilbud om mentalstøtte såsom mindfulness kurser. Herefter er jeg de følgende 2½-3 år kommet på løbende besøg og lavet opfølgende interviews for at følge de unges perspektiver og udvikling over tid. Derudover har jeg lavet kortere feltarbejder på 3 øvrige bosteder med lignende målgrupper. Jeg har haft den aftale med både beboere og personale, at jeg ikke videregav nogen af de historier de unge fortalte mig til personalegruppen, med undtagelse af, hvis de fortalte om planlagte selvmordsforsøg eller lignende alvorlige selvskadende adfærd. Jeg har ikke læst i nogen af beboernes journaler eller pædagogiske notater, men ventet med at høre om sygdomshistorik, bagland og livshistorie, til de unge selv har valgt at fortælle mig om det. Denne aftale og mulighed for et fortroligt rum, hvor de selv bestemmer, hvad jeg ved om dem, har betydet, at mange af de unge har fortalt mig meget indgående om deres liv. At feltarbejdet har forløbet over så lang tid og involveret en så høj grad af intimitet, har naturligvis rejst en række etiske dilemmaer, som ikke alene er løst ved de formaliserede samtykkeerklæringer. Som kvalitativ forsker og feltarbejder er vi altid en del af de situationer og samtaler, der finder sted, og det betyder at vi aldrig kan annullere vores egen rolle og plads, vi er altid en del af det der kan – og ikke kan – ske (Steno 2019a). I forlængelse heraf er en anden central etisk udfordring, at jeg for flere af de unge er blevet en fortrolig samtalepartner og det derfor har været svært, for ikke at sige umuligt at afslutte kontakten, da projektet udløb. Der er også i en længerevarende relation som den vi har haft, og til dels fortsat har, en risiko for at der sker en forglemmelse omkring projektet, dvs. at nogle af de unge primært tænker vores forhold som venskabeligt og glemmer, at jeg bruger den viden jeg får indsigt i til noget. Jeg har derfor løbende talt med de unge om mit projekt, hvad jeg brugte det til og når jeg har publiceret materiale eller holdt oplæg på konferencer, har jeg på forhånd præsenteret tematikkerne for de unge. Det har jeg dels gjort for at fastholde opmærksomhed omkring, hvordan jeg brugte min viden, dels for at inddrage dem og dels for at sikre, at de oplevede deres anonymitet blev opretholdt. (For en uddybning af etiske overvejelser i antropologisk

feltarbejde se for eksempelvis Jacobsen & Scheperlern 2009, Jønsson 2018 samt Steno 2020).

Mit materiale er stort og komplekst og tæller udover temaet for denne artikel også divergerende tidsperspektiver (Frello & Steno 2019), narrativitet og retfærdighed (Steno & Frello 2017) relationsarbejde (Frello & Steno 2017), navigationer og agens og scener for samvær (Steno 2019a, Steno in press). Materialet er kodet i NVIVO og delt i den forskningsgruppe jeg indgik i og som udover mig selv talte Birgitta Frello, Hanne Meyer-Johansen og en række skiftende vidensmedarbejdere. På den måde har både kodninger og analyser været genstand for kollektive læsninger og kritiske diskussioner. Det er muligt at indvende, at feltnoterne i denne artikel tegner et for entydigt negativt billede. De er selvfølgelig udtryk for situationer jeg har udvalgt, og jeg kunne også have præsenteret andre situationer, hvor samspillet mellem pædagoger og beboere er anderledes opløftende. Grunden til at jeg har udvalgt netop disse situationer er, at de fylder en stor del af mit materiale og derfor må betragtes som udtryk for en tilbagevendende og gennemgående problematik. Derudover nuancerer og kvalificerer disse nedslag diskussionen om brugernes deltagelser og navigationer i det socialpsykiatriske felt, som netop er det denne artikel forsøger at bidrage med viden om.

Uengagerede og ligeglade unge?

Som indledningsvist nævnt, fortæller bostedet sig selv frem som recovery-orienteret og samskabende, men personalet oplever en del udfordringer i forhold til at motivere beboerne til at deltage i aktiviteter, beboermøder og madlavning. Formålet med de følgende tre korte feltnoteuddrag fra tre forskellige dage (på samme bosted) er at invitere ind i den stemning af ligegyldighed, der umiddelbart kan synes at dirre i væggene og tavshederne. Den efterfølgende analyse vil forsøge at gå bag ved det tilsyneladende disengagement og spørge til, hvad der (også) er på spil og hvordan beboerne kan opleve rummet og deltagelsesmulighederne som henholdsvis uærligt og udenfor rækkevidde.

Fælles madlavning – ”kan du ikke bare sige hvad jeg skal gøre?”

Der er arrangeret en særlig vegetarisk madlavningsdag på bostedet, men kun en af de tilmeldte beboere, Christian, er dukket op. Pædagogen Anette går en tur rundt og banker på døre og lykkedes med at overtale beboeren Rasmus til at komme og være med. Først står han bare og kigger, stille med hænderne i lommerne, så prøver hun at aktivere og inkludere ham, ved at få ham til at stege frikadeller af en bønnemos hun har lavet på forhånd. Han fumler lidt med det, og der er stor forskel i størrelserne på de frikadeller, han former. Hun virker utilfreds med, hvordan han gør og skiftevis instruerer ham og holder igen, fordi det jo skal være ham selv der styrer det. ”Hvis det var mig...” siger hun forsigtigt. Rasmus virker irriteret: ”Du bliver nødt til at sige, hvad jeg skal gøre, kan du ikke bare sige det?”. Da maden er færdig, kommer der en del beboere ud: Jon, Kasper, Alex, Anna og Morten. Anette prøver at få den anden beboer, der har hjulpet lidt til, Christian, til at fortælle om retterne, men ender med at præsentere dem selv, fordi han ikke rigtig vil sige noget. Mens hun præsenterer, tager beboeren Jon en stor portion Tzat-

ziki. Personalet Karina irttesætter ham straks: "Der skal altså være til alle, du kan ikke tage så meget" siger hun og Anette tilføjer, at hun heller ikke er færdig med at præsentere maden endnu, så man må slet ikke begynde endnu. Jon reagerer ved at rejse sig og råbe, at så gider han slet ikke have den lortemad. "Ja men så farvel" siger Karina henvendt til os andre, da han er gået. Resten af middagen foregår i tavshed. (Feltnoter, AM).

Rester – "fint nok"

Det er blevet aften, klokken er halv seks og personalet er gået i gang med at varme rester og snitte salat til aftensmad, da ingen af beboerne har meldt sig til at lave mad. Personalet prøver at involvere beboeren Allan: "Vil du ikke lave dressing? ". "Nej" svarer han bare, mens han kigger ned i sin telefon, og så lidt senere "Jeg ser Simpsons". Beboeren Kris hjælper med at dække bord, da han bliver spurgt, men sætter sig så tungt i sofaen. Personalet Kira kommer ned og spørger Allan, hvordan det gik i skolen? Han svarer i en-stavelser "fint nok", "ja" og "nej" til hendes opfølgende spørgsmål," mens han kigger ned, kroppen er drejet væk. (Feltnoter, AM).

Beboermøde – "ikke i dag"

Beboerne Jens og Rasmus som har været med til fællesspisning, går inden beboermødet starter (på trods af flere opfordringer fra personalet om at blive). Som det ofte er, vil ingen vil melde sig til noget på mødet. Der er en del pres på beboeren Troels, som bliver ved med at svare "ikke i dag" og kigger ned på sine sko. Det ender med personalet Anita er ordstyrer og praktikanten Helene skriver referat. Ingen punkter fra beboere, ingen fra ledelse. Ingen fra personale. Pædagogen Helle gennemgår kommende aktiviteter. Få har tilmeldt sig Anettes forslag om en sommerhustur og man har skudt fristen mange gange. Det bliver der joket lidt med. Man kan også bare komme en dag lokker Helle, men der er ikke rigtig nogen der bider på. Sedlen med aktiviteten bliver bare sendt rundt uden flere skriver sig på. Sara og Anette siger, at de vil gentage succesen med vegetarmad og så er der en fotokonkurrence, som kun Troels har meldt sig til. Det er et meget kort møde. Anita stiller sig op for at skrive på madordningen, men det er kun beboeren Rasmus, der melder sig. Anita presser ikke på, men sætter sig hurtigt igen og konstaterer, at man jo altid kan melde sig på senere. (Feltnoter, AM).

Beskeder i rummet og kropslige stemninger

Fælles for de tre ovenstående feltnoteuddrag er, at de udtrykker en tilbagetrækthed og at tavsheder og akavede stemninger dirrer i rummet. Der bliver sagt meget lidt, og alligevel kommunikeret meget. Pædagogerne prøver at opmuntre og motivere til deltagelse, men fremstår frustrerede over, at det ikke vil lykkes. Beboerne kommunikerer ligegyldighed, måske ligefrem modstand. Pædagogisk og udviklingspsykologisk kan man indvende, at deltagelsen, eller manglen på samme, handler om beboernes funktionsniveau og forudsætninger for at kunne deltage, men som de følgende afsnit vil vise, har beboerne ikke problemer med at deltage og give udtryk for deres mening i andre sammenhænge, hvorfor jeg ikke mener, at det kan affærdiges med den begrundelse. Min hensigt er på ingen måde at udpege hverken pædagogerne eller bostederne som skurke eller at finde fejl, det

er alene at se på hvad der sker i rummet, hvornår rummet opleves som tilgængeligt og relevant for de unge – og hvornår det ikke gør.

Undersøgelser af rum og kropslige orienteringer blandt mennesker i socialpsykiatrien er forholdsvis begrænsede i Danmark. Vigtige undtagelser er Agnes Ringer og Mari Holens studier af patienters forhandlinger af "in between" steder og rum i psykiatrien (2019) samt Ane Moltkes sensoriske ph.d. om sygdom og sundhed blandt mennesker diagnosticeret med skizofreni (2017). Internationalt har særligt Desjarlais (1997), McGrath & Reavy (2019) and Ranta & Juhila (2020) relevante bidrag til feltet i form af deres analyser af rums betydning indenfor det socialpsykiatriske område. Forskning om rum og steders betydning i institutionelle sammenhænge er generelt mere fyldig. Eva Gulløv og Susanne Højlund har i en dansk kontekst peget på, hvordan beskeder om hierarkier og positioneringer er indlejrede i rummet og potentielt kan sende blandede og modsatrettede signaler (Gulløv & Højlund 2006:136,137). Laura Gilliam har udfoldet, hvordan mennesker opfanger de mønstre, der ligger bag bostedets indretning og struktur og fremhævet, hvordan de observerer og konkluderer på baggrund af de beskeder om kategorier og status, som ligger gemt i de fysiske omgivelser (Gilliam 2009:81-82). Agnes Ringer og Mari Holen pointerer i tråd hermed, hvordan psykiatriske rum ikke alene fungerer som opbevaring af handlinger og subjekter, men er konstitueret af og deltager i produktionen af interaktioner, meninger og positioner (2019:47). De argumenterer i den sammenhæng for, at nogle steder på psykiatriske hospitaler kan ses som "in between" i den forstand, at de hverken tilhører personalet eller patienterne, og at disse steder udgør arenaer for modstand og forhandling. Patienterne læser og afkoder de meninger og positioner, der er indlejret i rummet. Selvom socialpædagogiske bosteder udgør nogle meget anderledes rum og rammesætninger end psykiatriske afdelinger på hospitaler, så er det alligevel relevant at inddrage deres pointer her, fordi rummet på bostedet også rammesætter dagsordner og sender forvirrende signaler, når dét, der siges og gøres, ikke hænger sammen med de indlejrede beskeder i rummet. I den sammenhæng er det oplagt at undersøge, hvilke positioner der er tilgængelige i rummet – og hvilke der ikke er. Er der noget, der kolliderer, når de unge på bostedet ikke indtager de roller, de forventes at tage – som demokratisk aktivt deltagende på bestemte måder? Davies og Harré har, blandt andre, sat fokus på hvordan positioner er relationelle, sociale og til konstant forhandling (2014). Positioner skifter i tid og rum og afhænger af menneskers personlige historier og oplevelser. Centralt for Davies og Harré er talehandlinger og de diskurser, der rammesætter, muliggør og forhindrer forskellige positioneringer: dvs. individet skabes og genskabes i kraft af de forskellige diskursive praksisser, det deltager i (ibid:27).

I min optik bidrager fænomenologien med et væsentligt bidrag i forhold til at koble positioneringer med kroppe og rum, som et for snævert fokus på diskurser og verbal kommunikation risikerer at overse. Verbale ytringer fylder ikke meget i de ovenstående tre feltnoter, men kroppene råber. Jeg er særligt inspireret af fænomenologen Sara Ahmeds perspektiver på, hvordan rum og kroppe kan være

i dissonans (2014) og påvirket af særlige stemninger og historiske linjer som kan spænde ben (2006). Ahmed arbejder med det hun kalder en "queer fænomenologi", som søger at se bagved tingene (2006:29). Med *queer* refereres ikke kun til køn, men en generel følelse af at blive genkendt som skæv og mærkelig i mødet med andre. En af Ahmeds hovedpointer er, at nogle rum er tilrettelagt til og inviterer særlige kroppe ind, men andre kroppe oplever de selvsamme rum, som udenfor rækkevidde (2006:52). Det kan vise sig som særlige stemninger i rum, der dirrer af tavshed og modstand (2014), men også helt konkret ved at nogle rum er skabt til at passe til nogle bestemte kroppe og fyldt med ting og artefakter, som vi har forskellige forudsætninger for at interagere med. Som et eksempel nævner Ahmed, at en hammer let håndteres af nogle hænder, mens den for andre er tung, stor og fremmed. I den sammenhæng er Ahmeds koncept om kropshorisonter central. Ahmed argumenterer for, at gentagelser af bestemte handlinger og bevægelser i rum kan producere et mulighedsrum, som sætter nogle ting indenfor rækkevidde – dvs. at hvad der henholdsvis er og ikke er indenfor rækkevidde, udgør vores kropslige horisont (Ahmed 2006: 66).

En queer fænomenologi tilbyder på den måde en analytiske linse i forhold til at forstå, hvorfor nogle steder og sammenhænge opleves som utilgængelige, ukomfortable og akavede på trods af modsatte (pædagogiske) intentioner. I forhold til det socialpsykiatriske bosted er fællesrummet, køkkenet og mødeformatet rammer og rum, som nogle mennesker navigerer hjemmevante i, mens de kan opleves som fremmede, akavede og svære for andre. De unge beboere giver i interviews og uformelle samtaler med mig udtryk for generelt at være glade og tilfredse med bostedet og personalet. I sofahjørnet i fællesrummet, på udflugter og de mange gåture med personalerne sker der ikke samme udmatning og distancering. Beboerne kaster sig ud i lange diskussioner, fortællinger og jokes og griner sammen. Der må således være noget i den måde, både det fysiske og sociale rum omkring fællesspisning, fællesmøde og madlavning, er organiseret og tilrettelagt på, som betyder, at deltagelse opleves som skæv, irrelevant eller ligegyldig af mange af beboerne.

"Et institutions-spion-agtigt sted"

Bostedets ideal om medbestemmelse samt de beboerinddragende aktiviteter der foregår, har den pædagogiske intention at facilitere medinddragelse og demokrati, men det ikke nødvendigvis de signaler og beskeder rummet afgiver. Som nedenstående interviewuddrag med beboeren Alex peger på:

Alex: Det [bostedet] er lidt underligt (...) institutions-spion-agtigt (...)

Anne Mia: Hvordan synes du det skulle være, hvis du bestemte?

Alex: Jeg tænker det måske [skulle være] 75-80 procent institutionsagtigt og så måske lige 20 procent hjemmeagtigt (...)

Anne Mia: Hvordan kunne man så gøre det mere institutionsagtigt?

Alex: Det ved jeg ikke, bare sådan institutionsagtigt, så folk ikke misforstår og går rundt og tænker det er et hjem eller sådan (...) så man ikke bliver forvirret.

Ligesom flere af de andre beboere, peger Alex på, at fællesrummet sender forvirrende signaler om hvad der sker, blandt andet fordi det ligner noget det ikke er, og fordi det efterlader ham med en følelse af at blive overvåget og ”udsat for pædagogik” (se også Steno 2019a). Fællesrummet, hvor både den fælles madlavning og beboermøderne foregår, risikerer derfor at opleves som uærligt. Både bostederne og beboerne er i en eller anden udstrækning formet af de historiske linjer og kropshorisonter, der er indlejret i psykiatrien, selvom meget er forandret og det betyder, at fællesrummene og bostederne ikke er hverken neutrale eller kontekstløse steder. At beboerne er afvisende, stille, svarer i en-stavelser og trækker sig, kan således skyldes, at de oplever rummet som utilgængeligt eller udenfor rækkevidde, og at de artefakter der er til rådighed (møde, aftaler, planer) ikke er tilgængelige i forhold til deres kropslige horisonter. Samtidig er det en væsentlig pointe, at rummet er dynamisk: Fællesrummet er således nogle gange et tilgængeligt hænge-ud-sted, der opleves frit, og andre gange et pædagogisk sted, i den forstand, at det er pædagogerne der sætter dagsorden: Det rum, pædagogerne forsøger at skabe, forudsætter særlige deltagelser og kroppe, for at blive genkendt som vellykket deltagende, og det greb protesterer beboerne imod.

Sara Ahmeds greb er ikke deterministisk, hun åbner for muligheden af at reorientere sig og bebo nye rum. Kropslige horisonter *er* mulige at ændre eller forandre, men hendes analyser af hvordan rum og kroppe kan være i dissonans og påvirket af særlige stemninger og historiske linjer, peger på, hvorfor deltagelse ikke bare er et spørgsmål om at ”tage sig sammen”: det involverer virkelig hårdt arbejde at bebo rum og steder, som ikke opleves som indenfor rækkevidde. I den sammenhæng er det en vigtig pointe, at reorienteringen har en kropslig dimension, det er ikke alene et spørgsmål om ord og italesættelser, men kropslig tilstedeværelse i og indtagelse af rum og steder (både sociale og konkrete) som ikke opleves som inviterende for ens deltagelse. Dét er et vigtigt aspekt, fordi deltagelse tit kommer til at handle alene om det talte ord; at give sin mening til kende. Men det kan ske på mange måder og kropslig deltagelse eller måske rettere tung, tavs, tilbageholdende kropslig tilstedeværelse er også en kommunikation og en forhandling og modstand. Mit argument er således, at de unge beboere aktivt *gør* ligeglade og tunge, fordi rummet er udenfor rækkevidde og opleves som ikke-reelt: det ligner et rum for demokratisk deltagelse, men i virkeligheden er der en række regler for, hvordan de forventes at deltage: aktivt verbalt til møder og ved at forme frikadeller på bestemte måder.

Undvigelser

Udover de fysiske og sociale rum er et andet element, der rammesætter stemningen og interaktionen, det forhold at beboerne er ”de unge”, mens pædagogerne

er ”de voksne”. Det til trods for, at beboerne alle er over 18 år og enkelte af de nyansatte pædagoger er på samme alder som nogle af beboerne. Når jeg alligevel fastholder kategorierne unge og ungdom i forhold til beboergruppen, er det delvist fordi det er en pointe, at personalet konsekvent omtaler dem som sådan, men primært fordi de også selv gør det. Der er på tværs af bostederne og beboerne en stærk selvfortælling om, at man på grund af indlæggelser og sygdom har ”sprunget en vigtig del af barndommen og ungdommen over”. Mange af beboerne taler derfor om først nu at udleve ”et ungdomsliv” og genoptager skole og uddannelsesforløb som de tidligere har været nødt til at afbryde på grund af sygdom.

Ungdom forstås ofte som en epoke og reaktion i forhold til et større samfundsmæssigt, politisk og historisk perspektiv (Mørch 2010:18,23, Steno 2015:64), og for markante senmodernistiske samfundsforskere som Giddens, Beck og Ziehe har ungdom optrådt som en slags indikator for forskellige samfunds- og samtidsdiagnoser. Ungdom som samfundsmæssig kategori er aktuel og relevant i den forstand, at den kan pege på historiske forandringer. Den tyske ungdomsforsker Thomas Ziehe har lanceret et begreb om ”undgåelsesmekanismer” som et led i analyserne af nye og anderledes former for ungdom (2004, 1999). Undgåelsesmekanismer er ikke, som de måske umiddelbart kan lyde som, personlige mestringsstrategier, men snarere udtryk for et modsvar mod den kulturelle frisættelseskrav til unge mennesker om at skulle ”ville noget” og være noget. Ziehe skriver således: *”de modstridende motivationsniveauer bliver ikke hierarkiseret i det indre psykiske miljø, men alle fravælges så at sige på en gang. For at bruge en metafor ”køres” den indre affektintensitet ”ned” og omgives med et hylster af selvskabt ligegyldighed. Lærerne oplever disse elever typisk som fraværende eller ligefrem bedøvede”* (Ziehe 2004:112).

Den kulturelle frisættelseskrav om at skulle ”ville noget”, som i Ziehes kontekst relateres til krav om blandt andet uddannelse og individuel selvskabtsucces, relateres i min empiriske ramme til det pædagogiske projekt om udvikling og viljen til at få det bedre og flytte sig, som mange beboere i mit studie giver udtryk for at opleve som allestedsnærværende. Det er med andre ord kravet om at skulle ville noget, som gør, at de får behov for at undvige. Selvom man kan indvende, at Ziehes begrebsapparat er udviklet i en anden tid og til en anden generation af ungdom, så fremstår Ziehes beskrivelser af ”hylstre” og dvaletilstand alligevel som en relevant perspektivering her, i den forstand, at de sætter fokus på, hvordan unge der af pædagoger kan blive genkendt som ligeglade, måske også kan forstås som unge der forsøger at navigere i en svær kontekst, hvor de oplever en række krav, opmærksomheder og tolkninger på deres deltagelse – og ikke mindst deres manglende deltagelse. De er med andre ord dømt til udvikling (Mik-Meyer 2007) og navigerer, når de opholder sig på bostedet, som på en og samme tid er deres hjem og pædagogernes arbejdsplads, i et rum hvor de (potentielt) konstant er genstand for pædagogisk opmærksomhed og fortolkning (Steno 2019b). Når ingen af beboerne i de indledende feltnoteuddrag vil melde sig til madlavning, deltage i beboermødet, som ellers er tænkt som et tilbud til dem, eller konsekvent

svarer i en-stavelser, kan det ses som undvigelser: Undvigelser af den konstante pædagogiske opmærksomhed omkring deres deltagelse og udvikling – og en insisteren på bare at få lov til at være hjemme uden at blive afkrævet at være i proces.

Konklusion

Jeg har i denne artikel forsøgt at koble et blik for deltagelsesmuligheder med fænomenologiens fokus på krop og rum. Formålet har været at skabe blik for, hvordan beboerne i mit studie kropsligt kommunikerer modstand og ligestyrelighed og dermed faktisk deltager i den demokratiske samtale, selvom de ofte genkendes som ligeglade og uengagerede. Bostedernes recovery-orientering og fokus på samskabelse betyder, at demokrati og medinddragelse pædagogisk er i højsædet, men min artikel har vist, hvordan aktiviteter som beboermøder og fællesmøder undertiden kolliderer, måske fordi de er udtryk for en invitation til et samspil, som de unge ikke selv har været med til at definere. Bostedet og pædagogerne har bestemt, hvilke rum der er til demokratisk forhandling og indenfor hvilke særlige rammer, der er demokrati og medbestemmelse. Beboerne læser og tolker de beskeder, der er indlejret i rummet og en af de beskeder de afkoder er, som interviewuddraget med Alex illustrerer, at det er uærligt. Det ligner noget andet, end det er.

Et af problemerne er således, at rummet ikke kun er demokratisk, men også pædagogisk: Det vil noget, det har en rettet, og dermed bliver det demokratiske rum pædagogiseret og potentielt opdragende. Man kan indvende, at forholdet mellem demokratisk deltagelse og opdragende rum ikke udgør en modsætning, men måske snarere er en kendsgerning i alt pædagogisk arbejde. Ikke desto mindre risikerer den dobbelthed i rummet at sende mudrede beskeder om, hvad det går ud på. Jeg foreslår, at man udvider blikket for andre kropslige deltagelser ved at undersøge, hvilke demokratiske ansatser der er de steder, hvor de unge "bare sidder og hænger"? Hvad sker der *også* når der umiddelbart ingenting sker? Hvis man vil arbejde demokratisk, må det rum man arbejder med også være demokratisk, og det betyder, at man også skal være klar til at høre de ubekvemme sandheder og forhandle rammerne demokratisk (Thingstrup 2018). Den demokratiske og medbestemmende forpligtelse vil i så fald være at lytte til, hvordan og hvornår de unge er engagerede – og ikke bare verbalt, men i mindst lige så høj grad kropsligt.

Litteratur

- Ahmed, S (2006) *Queer Phenomenology - Orientations, Objects, Others*. USA: Duke University Press.
- Ahmed, S (2014) Not in the mood. *New formations - a journal of culture/theory/politics*. Lawrence & Wishart, Volume 82: 13-28.
- Davies, B & Harré, R (2014) *Positionering: diskursiv produktion af selver*. København: Forlaget Mindspace.

- Desjarlais, R (1997) *Shelter Blues*. University of Pennsylvania Press.
- Frello, B & Steno, A.M (2019) Tid i socialpædagogisk praksis - Konfliktende tidsnarrativer blandt brugere og personale på socialpsykiatriske bosteder. *Tid til velfærd?* Plotnik og & Vaaben (red.) Hans Reitzels forlag.
- Frello, B & Steno, AM (2017) Jeg har ligesom lært ikke at spørge ind til andre. *Dansk Socialpædagogisk tidsskrift*.
- Gilliam, L (2009). *De umulige børn og det ordentlige menneske. Identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn*. Århus Universitetsforlag.
- Gulløv, E, & Højlund, S (2006). "At analysere stedets betydning". I: Gulløv & Højlund (red.) *Feltarbejde blandt børn*. København. Gyldendal. s.130-151.
- Jacobsen, C. B. & Johansen, Schepelern, K (2009) "Fortrolig viden. Formidlingspligt vs. Tavshedspligt i sundhedsforskningen". I: Hastrup (red.) *Mellem mennesker. En grundbog i antropologisk forskningsetik*. København. Hans Reitzels forlag. s.207-222.
- Jönsson, AR (2018) DE USUNDE. Sundhedsantropologens møde med multisyge ældre på Lolland. *Tidsskriftet Antropologi*. Nr. 77.
- Kierkegaard, S (2019) *Samskabelse i socialpsykiatrien. En undersøgelse af grænser, performance og stigma i hverdagsinteraktionerne mellem professionelle, brugere og frivillige*, PhD afhandling, Roskilde Universitet.
- Lihme, B (2008) *Invitation til socialpsykiatri*. København: Akademisk forlag.
- McGrath, L & Reavy, P (2019) *The Handbook of Mental Health and Space. Community and Clinical Applications*. Routledge.
- Mik-Meyer, N (2007) Dømt til personlig udvikling. Identitetsarbejde i revalidering. Hans Reitzel.
- Moltke, A (2017) *Sygdom og sundhed i en uregerlig hverdag: sensorisk feltarbejde blandt mennesker diagnosticeret med skizofreni*. PhD afhandling, Roskilde Universitet.
- Mørch, S (2010) Ungdomsforskningen som perspektiv og mulighed. *Psyke & Logos*, nr. 31. s.11-44.
- Neidel, A (2011) *På vej?! Kritiske analyser af recovery-orienteringen af det socialpsykiatriske arbejde*. PhD afhandling, Roskilde Universitet.
- Ranta, J & Juhila, K (2020) Constructing a sense of home in floating support for people using drugs. *Qualitative Social Work*, Volume 19:685–700.
- Ringer, A & Holen, M (2016) "Hell no, they'll think you're mad as a hatter": Illness discourses and their implications for patients in mental health practice. *Health. An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness & Medicine*, Volume 20:161-176.
- Ringer, A & Holen, M (2019) Regulations and resistance in the smoking room at a mental health ward: struggles for a space "in-between". I: L.McGrath & Reavey.P. (eds). *Handbook of Mental Health and Space*. London: Routledge. 2019.
- Steno, A M (2015) *Ungdomsliv i en uddannelsesstid*. Ph.d. Afhandling. Roskilde Universitet.
- Steno, A M (2019a) Brugerperspektiver i social- og specialpædagogisk arbejde. Kapitel 28 I: *Social- og specialpædagogik på pædagoguddannelsen*. Vikær (red.) Hans Reitzels forlag.
- Steno, A M (2019b) Hvem er demokratiet for? Beboerperspektiver på beboermøder på socialpsykiatriske bosteder. *Social Kritik*. Tidsskrift for social analyse og debat. Nr. 160.
- Steno. A M (2020) Farlig intimitet? Nærhed og distance i feltarbejdet. *Jordens Folk. Temanummer om intimitet*. Etnografisk forening. 55. årgang. Nr. 1.
- Steno, A M & Frello, B (2017) Kampen for egen historie. *Nordiske Udkast*. Syddansk Universitetsforlag.
- Thingstrup, S H (2018) Pædagogisk faglighed. Udforskning af demokratiske perspektiver på forandringsarbejde i daginstitutioner. *Forskning & Forandring*. 1, 1, s. 1-29.
- Topor, A (2002) *At komme sig. Et litteraturstudie om at komme sig efter alvorlig psykisk lidelse*. Copenhagen: Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Ziehe, T (2004) Øer af intensitet i et hav af rutine - nye tekster om ungdom, skole og kultur. København. Politisk Revy.
- Ziehe, T & Stubenrauch, H (1999) [1983] *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser*. København. Politisk Revy.